

GJCU070000672024

**મે.જયુ.મેજીસ્ટ્રેટ ફર્સ્ટ ક્લાસ સાહેબશ્રી યુ.ડી.જાંબુની કોર્ટમાં
બોડેલી**

પ્રાપ્તી તારીખ		૦૪/૦૧/૨૦૨૪		
નોંધ્યા તારીખ		૦૪/૦૧/૨૦૨૪		
ફેસલ તારીખ		૦૧/૦૭/૨૦૨૬		
સમયગાળો		વર્ષ	માસ	દિવસ
		૦૨	૦૫	૨૮
ફોજદારી કેસ નં.૪૫/૨૦૨૪				
આંક :				
ફરિયાદી	રાઠોડ સુરેન્દ્રસિંહ ઉમરાવસિંહ, ઉ.વ.૪૨, ધંધો— ખેતી/વેપાર રહે.ચાચક, રાજપુત સમાજવાડીની બાજુમાં, બોડેલી, તા. બોડેલી, જી. છોટાઉદેપુર			
વિ....રુ....ધ				
આરોપી	રાઠવા નવનીતભાઈ માધુભાઈ, ઉ.વ. પુખ્ત, ધંધો—ખેતી રહે. ભેખડીયા, તા. કવાંટ, જી. છોટાઉદેપુર			
ગુન્હો:— ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ, ૧૮૮૧ ની કલમ—૧૩૮ મુજબ				
<u>રજુઆત</u> ફરિયાદી તર્ફે વિદ્વાન વકીલ શ્રી એમ. જી. ચૌહાણ આરોપી તર્ફે વિદ્વાન વકીલ શ્રી એ.એમ.લાલા				

—:: યુ કા દો ::—

૧. આ કામના ફરિયાદીએ આરોપી સામે ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એકટની કલમ-૧૩૮ મુજબના શિક્ષાપાત્ર ગુના અન્વયેની ખાનગી ફરિયાદ આપતા ફરિયાદ તેમજ સાથે રજુ થયેલ પુરાવાઓ વિગેરે ધ્યાને લઈ હાલના ગુનાનું કોગ્નીઝન્સ લેવામાં આવેલ છે અને ફોજદારી કાર્યરીતી સંહિતાની કલમ-૨૦૪ મુજબ આરોપીને સમન્સ ઈસ્યુ કરવામાં આવેલ છે.

હાલની ફરિયાદની ટૂંકમાં હકીકત એવી છે કે,

આ કામના ફરીયાદી તેમજ આરોપી વચ્ચે સારી મિત્રતાનો સબંધ હોય આરોપીએ અંગત કારણોસર મે-૨૦૨૩ ના અરસામાં ફરીયાદી પાસે રૂ. ૧,૯૭,૦૦૦/- હાથ ઉછીના ૧-માસમા પરત કરવાના વાયદે માંગણી કરતા ફરીયાદીએ આરોપીની માંગણી મુજબની રકમ તેઓને આપેલ પરંતુ આરોપી એ સદર રકમ સમય મર્યાદામાં ન ચુકવાતા ફરીયાદીએ અવાર નવાર ઉઘરાણી કરતા આરોપીએ ફરીયાદીને તા. ૨૯/૦૮/૨૦૨૩ ના રોજનો એક્સીસ બેન્ક લી, અલીપુરા શાખાનો રૂ. ૧,૯૭,૦૦૦/- નો ચેક નં. ૧૬૨૦૪૬ નો આપેલો. ત્યાર બાદ આરોપીએ આપેલ ચેક ફરીયાદીએ તા. ૦૭/૧૦/૨૦૨૩ ના રોજ તેમના બેન્ક ઓફ બરોડા, અલીપુરા શાખાના ખાતામા વટાવવા માટે રજુ કરતા સદરહુ ચેક "ઈન્ડસ ઈન્સફીસીયન્ટ" ના શેરા સાથે તા. ૦૮/૧૦/ ૨૦૨૩ નારોજ રીટર્ન મેમાથી પરત ફરેલ છે. જેથી ફરિયાદીએ આરોપી ને તેઓના એડવોકેટશ્રી મારફતે તા. ૧૮/૧૦/૨૦૨૩ નારોજ રજી. પો. એડી. થી આરોપી ના રહેણાંકના સ્થળે કાયદેસરની નોટીસ પાઠવેલ. જે નોટીસ આરોપીને તા. ૨૦/૧૦/૨૦૨૩ ના રોજ મળી ગયેલ છે. તેમ છતાં આરોપીએ ફરીયાદીની કાયદેસરની બાકી લેણી રકમ પરત આપેલ નથી કે નોટીસનો કોઈ જવાબ આપેલ નથી. જેથી ફરિયાદીએ આરોપી વિરુદ્ધ ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એકટની કલમ - ૧૩૮ મુજબની હાલની ફરિયાદ દાખલ કરેલ છે.

૨. ત્યારબાદ ફરિયાદીની ફરિયાદ અન્વયે આરોપીને ઈસ્યુ કરવામાં આવેલ સમન્સની બજવાણી થતા આરોપી તેમના વિ.વ.શ્રી મારફતે હાજર થયેલ અને આરોપીને ફરિયાદની તેમજ ફરિયાદીએ રજુ રાખેલ દસ્તાવેજી પુરાવાની નકલ ફોજદારી કાર્યરીતી સંહિતાની કલમ-૨૦૭ મુજબ વિના મુલ્યે આપવામાં આવેલ હોવાની ખાતરી કર્યા બાદ આરોપીને તેમની સામેના ગુન્હાની સમજ આપી આંક-૦૯ થી નિવેદન નોંધવામાં આવેલ જેમાં આરોપીએ ગુન્હો કબુલ નહિ હોવાનું જણાવતા ફરિયાદની કાર્યવાહી આગળ ચલાવવામાં આવેલ છે.
૩. હાલનાં કેસમાં ફરિયાદપક્ષ તરફથી નીચે મુજબનો પુરાવો રજુ થયેલ છે.

::: ફરિયાદ પક્ષનો મૌખિક પુરાવો :::

ક્રમ	વિગત	આંક
૧	ફરિયાદી- રાઠોડ સુરેન્દ્રસિંહ ઉમરાવસિંહ ની સરતપાસનું સોગંદનામું	૦૬

::: ફરિયાદ પક્ષનો દસ્તાવેજી પુરાવો :::

ક્રમ	વિગત	આંક
૧	તકરારી ચેક નં. ૧૬૨૦૪૬	૧૭
૨	ચેક રીટર્ન મેમો	૧૮
૩	નોટીસની નકલ	૧૯
૪	નોટીસ રજી.એ.ડી. કર્યાની પોસ્ટની પાવતી	૨૦
૫	પોસ્ટ ઓફીસને એકનોલેઝમેન્ટ પરત ન મળવા બાબતે લખેલ પત્ર	૨૧
૬	પોસ્ટ ઓફીસ તરફથી આપવામાં આવેલ આરોપીને	૨૨

	નોટીસ બજયા બાબતનો ટ્રેક રીપોર્ટ	
--	---------------------------------	--

૪. ત્યારબાદ ફરિયાદી તર્ફે આંક-૨૬ થી કલોઝીંગ પુરસીસ રજુ કરી પુરાવો પુર્ણ કરેલ છે.

સબબ કામે ફોજદારી કાર્યરીતી સંહિતાની કલમ-૩૧૩ સાથે વાંચતા કલમ-૨૮૧ મુજબ આરોપી વિરુદ્ધ રેકર્ડ ઉપર આવેલ પુરાવા સબબ તેઓનું વિશેષ નિવેદન નોંધવામાં આવેલ જેમાં આરોપીએ મહદઅંશે ફરિયાદપક્ષના પુરાવાની હકીકતોનો ઈન્કાર કરીને જણાવેલ છે કે, તેઓએ ફરીયાદીને કોઈ ચેક આપેલ નથી, ફરીયાદી ધ્વારા ચેકનો દુરઉપયોગ કરી ખોટી ફરીયાદ કરેલ છે.

::: ઉભયપક્ષની દલીલ :::

૫. ફરિયાદપક્ષે તેઓનાં વિ.વ.શ્રી એમ. જી. ચૌહાણ દ્વારા વિગતવારની મૌખિક દલીલમાં રજુઆત કરેલ છે કે, ફરિયાદીએ ધી નેગોશીયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ ૧૯૮૧ ની કલમ-૧૩૮ મુજબના તમામ જરૂરી તત્વો પુરવાર કરેલ છે અને તેઓનો કેસ મૌખિક અને દસ્તાવેજી પુરાવાથી સાબિત કરેલ છે અને આરોપી પર જે પુરાવાના ખંડન કરવાનો બોજો હતો તેનું ખંડન કરવા માં આરોપી તદ્દન નિષ્ફળ નિવડેલ છે. વિશેષમાં જણાવેલ છે કે, ફરિયાદીના મૌખિક તેમજ દસ્તાવેજી પુરાવા વિરુદ્ધના આરોપીપક્ષ દ્વારા કોઈ ખંડનાત્મક પુરાવા રજુ થયેલ ન હોય જેથી આરોપી સામેનો ફરિયાદપક્ષે કેસ પુરવાર કરેલ હોય આરોપીને કાયદામાં નિર્ધારિત કરેલ મહત્તમ સજા કરવા તેમજ ચેક મુજબ ની રકમ વળતર તરીકે અપાવવા અરજ કરેલ છે.

આ કામનાં આરોપી તર્ફે વિ.વ.શ્રી એ.એમ.લાલા દ્વારા દલીલમાં મુખ્યત્વે રજુઆત કરેલ છે કે, ફરીયાદીએ તકરારી રકમ તેમજ ચેક આપ્યાની કોઈ ચોકકસ તારીખ તેમજ કયા સ્થળે રકમ આપેલ તે સ્થળની વિગત તેઓની નોટીસ, ફરીયાદ કે સોગંદનામામા જણાવેલ નથી. ફરીયાદીએ તકરારી ચેક અગાઉ પણ

બેન્કમાં જમા કરાવ્યો તેની કોઈ હકીકત તેમની નોટીસ, ફરીયાદ કે સોગંદનામામા જણાવેલ નથી તેમજ તે બાબતના કોઈ પુરાવા રજુ રાખેલ નથી. આરોપી કયા કારણોસર રૂપીયા લઈ ગયેલ હોય તેની પણ કોઈ હકીકત નોટીસ, ફરીયાદ કે સોગંદનામામા જણાવેલ નથી. ફરીયાદીએ સ્વિકારેલ છે કે, તેઓ ફાર્મા કંપનીના ટ્રેકટરના શો-રૂમમા ભાગીદારીમાં ઘંઘો કરતા અને આરોપીએ તેમની ફાર્મા કંપનીના શો-રૂમ પરથી ટ્રેકટર લોનથી ખરીદ કરેલું હતું. આરોપી તરફે દલીલમાં રજુઆત કરેલ છે કે, આ કામના આરોપીએ લોન માટે ફરીયાદીએ જે ચેકો આપેલા તે ચેકનો દુરઉપયોગ કરી હાલની ખોટી ફરીયાદ કરેલ છે જેથી આરોપીને નિર્દોષ ઠરાવી છોડી મુકવા રજુઆત કરેલ છે.

૬. ઉપરોક્ત હકીકતે આ કેસની ઈન્સાફી કાર્યવાહીના ન્યાયીક નિર્ણય માટે નીચેનાં મુદ્દાઓ ઉપસ્થિત થાય છે.

::: મુદ્દાઓ :::

- (૧) શું ફરિયાદી નિ:શંકપણે પુરવાર કરે છે કે, ફરિયાદવાળો તકરારી ચેક આરોપીએ પોતાનાં કાયદેસરનાં દેવાની ચુકવણી પેટે ફરિયાદીને લખી આપેલ જે નિયત સમયમાં વટાવવા માટે ફરિયાદીએ પોતાની બેંકમાં રજુ કરતાં વગર સ્વીકારાયે પરત ફરેલ, જેથી નિયત સમયમાં આરોપીને પોસ્ટ મારફતે કાયદેસરની નોટીસ મોકલાવેલ, જે નોટીસ મળી ગયેલ હોવા છતાં આરોપીએ નોટીસનો અમલ ન કરી હાલનાં કામનાં તકરારી ચેકની રકમ ફરિયાદીને નહિ ચૂકવી ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ, ૧૯૮૧ ની કલમ-૧૩૮ મુજબ સજા ને પાત્ર ગુન્હો કરેલ છે ?
- (૨) શું આરોપીએ ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ ૧૯૮૧ ની કલમ-૧૩૮ મુજબ ખંડનાત્મક પુરાવો રજુ કરી પોતાનો બચાવ સ્થાપિત કરી શકેલ છે ?
- (૩) શું હુકમ ?

૭. ઉપરોક્ત મુદ્દાઓનાં મારા નિર્ણયો નીચે મુજબ છે.

- (૧) હકારમાં,
- (૨) નકારમાં,
- (૩) આખરી હુકમ મુજબ.

∴ કા રણો ∴

મુદ્દા નં. ૧ તથા ૨ ની સંયુક્ત ચર્ચા

૮. આ કામે રજુ થયેલ પુરાવાઓનું વિશ્લેષણ કરતા પહેલા ધી નેગોશીયેબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ કાયદાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય ધ્યાને લેતાં,

"The Statement of Objects and Reasons of Act 66 of 1988 states, “....to enhance the acceptability of cheques in settlement of liabilities by making the drawer liable for penalties in case of bouncing of cheques due to insufficiency of funds in the accounts or for the reason that it exceeds the arrangements made by the drawer, with adequate safeguards to prevent harassment of honest drawers.”

ધી નેગોશીયેબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ કાયદાની કલમ-૧૩૮ માં જણાવેલ નીચે મુજબના આવશ્યક તત્વો કે જે ના.સુપ્રિમ કોર્ટનાં **Gimpex Private Limited vs. Manoj Goel (2022) 11 SCC 705** ના ચુકાદામાં વર્ણવેલ છે, તે ધ્યાને લેવા જરૂરી છે,

The ingredients forming the basis of the offence under Section 138 of the NI Act

(i) The drawing of a cheque by person on an account maintained by him with the banker for the payment of any amount of money to another from that account;

- (ii) The cheque being drawn for the discharge in whole or in part of any debt or other liability;
- (iii) Presentation of the cheque to the bank arranged to be paid from that account,
- (iv) The return of the cheque by the drawee bank as unpaid either because the amount of money standing to the credit of that account is insufficient to honour the cheque or that it exceeds the amount
- (v) A notice by the payee or the holder in due course making a demand for the payment of the amount to the drawer of the cheque within 30 days of the receipt of information from the bank in regard to the return of the cheque; and
- (vi) The drawer of the cheque failing to make payment of the amount of money to the payee or the holder in due course within 15 days of the receipt of the notice.

વધુમાં ધી નેગોશીયેબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૧૮(એ) તથા કલમ-૧૩૮ અનુસાર ફરિયાદીની તરફેણમાં અનુમાનો કરી શકાય તેવી જોગવાઈ છે. જે બંને કલમો વંચાણે લેતા નીચે મુજબ છે.

Section 118. Presumptions as to negotiable instruments.

Until the contrary is proved, the following presumptions shall be made:

of consideration - that every negotiable instrument was made or drawn for consideration, and that every such instrument, when it has been accepted, endorsed, negotiated or transferred, was accepted, endorsed, negotiated or transferred for consideration;

as to date - that every negotiable instrument bearing a date was made or drawn on such date;

as to time of acceptance - that every accepted bill of exchange was accepted within a reasonable time after its date and before its maturity;

as to time of transfer- that every transfer of a negotiable instrument was made before its maturity;

as to order of endorsement - that the endorsements appearing upon a negotiable instrument were made in the order in which they appear thereon;

as to stamps- that a lost promissory note, bill of exchange or cheque was duly stamped;

that holder is a holder in due course - that the holder of a negotiable instrument is a holder in due course:

Provided that, where the instrument has been obtained from its lawful owner, or from any person in lawful custody thereof, by means of an offence or fraud, or has been obtained from the maker or acceptor thereof by means of an offence or fraud, or for unlawful consideration, the burden of proving that the holder is a holder in due course lies upon him.

Section 139. Presumption in favour of holder.

It shall be presumed, unless the contrary is proved, that the holder of a cheque received the cheque, of the nature referred to in section 138, for the discharge, in whole or in part, of any debt or other liability.

વધુમાં ના.સુપ્રિમ કોર્ટનાં **Basalingappa V/S Mudibasappa -**
AIR 2019 SUPREME COURT 1983 ના ચૂકાદામાં પેરા-૨૩ માં ધી

નેગોશીયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૧૮(એ) અને કલમ-૧૩૯ સંદર્ભે જે સિધ્ધાંત પ્રસ્થાપિત કરવામાં આવ્યા તે માનભેર વંચાણે લેતા તે મુજબ ,

" **PARA- 23.** We having noticed the ratio laid down by this Court in above cases on Sections 118(a) and 139, we now summarize the principles enumerated by this Court in following manner:

(i) Once the execution of cheque is admitted Section 139 of the Act mandates a presumption that the cheque was for the discharge of any debt or other liability.

(ii) The presumption under Section 139 is a rebuttable presumption and the onus is on the accused to raise the probable defense. The standard of proof for rebutting the presumption is that of preponderance of probabilities.

(iii) To rebut the presumption, it is open for the accused to rely on evidence led by him or accused can also rely on the materials submitted by the complainant in order to raise a probable defense. Inference of preponderance of probabilities can be drawn not only from the materials brought on record by the parties but also by reference to the circumstances upon which they rely.

(iv) That it is not necessary for the accused to come in the witness box in support of his defense, Section 139 imposed an evidentiary burden and not a persuasive burden.

(v) It is not necessary for the accused to come in the witness box to support his defense.

૯. આ કામનાં ફરિયાદીએ ફરિયાદના સમર્થનમાં ધી નેગોશીયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ – ૧૪૫(૧) મુજબનું સરતપાસનું સોગંદનામું આંક-૦૬ થી ૨૪

રાખેલ છે, જેમાં ફરિયાદીએ તેમની ફરિયાદની હકીકતોનું પુનરાવર્તન કરેલ છે અને આંક-૧૭ થી આંક-૨૨ મુજબના લિસ્ટમાં જણાવ્યા મુજબનાં દસ્તાવેજી પુરાવાઓ રજુ રાખેલ છે.

આમ, સદરહુ કામે ફરિયાદીનો આંક-૦૬ નો સોગંદ ઉપરનો પુરાવો ધ્યાને લેતાં તેમજ રજુ કરેલ દસ્તાવેજી પુરાવાઓ ધ્યાને લેતા, બચાવપક્ષ દ્વારા તકરારી ચેક આરોપીના ખાતાનો નહીં હોવાનો કોઈપણ પ્રકારનો માનવાલાયક પુરાવો રેકર્ડ પર લાવવામાં આવેલ નથી. આમ, સદરહુ ફરિયાદવાળો ચેક આરોપીના ખાતાનો હોવાનું રેકર્ડ ઉપર સ્પષ્ટ થાય છે. વધુમાં આંક-૧૭ થી રજુ તકરારી ચેકમાં આરોપીની સહી નથી તેવી કોઈ જ હકીકત કે બચાવ આરોપી દ્વારા રેકર્ડ ઉપર લાવવામાં આવેલ નથી.

વધુમાં આ પુરાવા ધ્યાને લેતા સદર તકરારી ચેક તેની સમયમર્યાદામાં વટાવવા માટે રજુ કરવા માં આવેલ છે તેમજ રીટર્ન મેમામાં જણાવેલ કારણોસર પરત ફરેલ છે, જેથી ફરિયાદી દ્વારા નિયત સમયમાં આરોપીને પોસ્ટ મારફતે કાયદેસરની લેખિત નોટીસ આરોપીને મોકલાવેલ, જે નોટીસ આરોપીને મળી ગયેલ છે તેમ છતાં આરોપીએ ફરિયાદવાળા ચેકની રકમ ફરિયાદીને ચૂકવેલ નથી.

૧૦. આ તબક્કે ના.સુપ્રિમ કોર્ટનાં **Rajesh Jain Versus Ajay Singh 2023 (0) AIJEL-SC 72588** ના ચૂકાદામાં પેરા-૩૮, ૪૧, ૪૨ માં ધી નેગોશીયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ- ૧૧૮(એ) અને કલમ-૧૩૯ સંદર્ભે જે સિધ્ધાંત પ્રસ્થાપિત કરવામાં આવ્યા તે માનભેર વંચાણે લેવા માં આવે તો તે નીચે મુજબ છે,

38. As soon as the complainant discharges the burden to prove that the instrument, say a cheque, was issued by the accused for discharge of debt, the presumptive device under Section 139 of the

Act helps shifting the burden on the accused. The effect of the presumption, in that sense, is to transfer the evidential burden on the accused of proving that the cheque was not received by the Bank towards the discharge of any liability. Until this evidential burden is discharged by the accused, the presumed fact will have to be taken to be true, without expecting the complainant to do anything further.

41. In order to rebut the presumption and prove to the contrary, it is open to the accused to raise a probable defence wherein the existence of a legally enforceable debt or liability can be contested. The words ‘until the contrary is proved’ occurring in Section 139 do not mean that accused must necessarily prove the negative that the instrument is not issued in discharge of any debt/liability but the accused has the option to ask the Court to consider the non-existence of debt/liability so probable that a prudent man ought, under the circumstances of the case, to act upon the supposition that debt/liability did not exist. **[Basalingappa Vs. Mudibasappa (AIR 2019 SC 1983) See also Kumar Exports Vs. Sharma Carpets (2009) 2 SCC 513]**

42. In other words, the accused is left with two options. The first option- of proving that the debt/liability does not exist-is to lead defence evidence and conclusively establish with certainty that the cheque was not issued in discharge of a debt/liability. The second option is to prove the non-existence of debt/ liability by a preponderance of probabilities by referring to the particular circumstances of the case. The preponderance of probability in

favour of the accused's case may be even fifty one to forty nine and arising out of the entire circumstances of the case, which includes: the complainant's version in the original complaint, the case in the legal/demand notice, complainant's case at the trial, as also the plea of the accused in the reply notice, his 313 statement or at the trial as to the circumstances under which the promissory note/cheque was executed. All of them can raise a preponderance of probabilities justifying a finding that there was 'no debt/liability'. **[Kumar Exports and Sharma Carpets, (2009) 2 SCC 513]**

ઉપરોક્ત ના.સુપ્રિમ કોર્ટનાં ચુકાદાને માનભેર વંચાણે લેતાં ધી નેગોશીયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૧૮(એ) ની જોગવાઈ મુજબ, જ્યાં સુધી વિરુદ્ધ નું સાબિત ના થાય ત્યાં સુધી દરેક વટાઉખત કાયદેસરનાં અવેજ માટે કરી આપ્યાનું માની લેવામાં આવશે. તેમજ ધી નેગોશીયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૩૮ ની જોગવાઈ વંચાણે લેવામાં આવે તો વિરુદ્ધની હકીકત સાબિત ન થાય ત્યાં સુધી અનુમાન કરવામાં આવશે કે ચેકના ધારણકર્તા એ તે ચેક ધી નેગોશીયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૩૮ ની જોગવાઈ અનુસાર તેમનાં કાયદેસરના દેવા અથવા જવાબદારી ની અંશતઃ અથવા પુર્ણ ચુકવણી માટે મેળવેલ હશે. તેમજ એકવાર કલમ-૧૩૮ હેઠળ ધારણા સ્પષ્ટ થઈ જાય તેવા સંજોગોમાં કોર્ટે એ ધારણા ઉપર આગળ વધવું જોઈએ કે ચેક ખરેખર દેવું/ જવાબદારી ચુકવવા માટે જ આપેલ છે, અને ત્યારપછી સમગ્ર ધ્યાન આરોપી દ્વારા સ્થાપિત કેસ ઉપર કેન્દ્રિત કરવું જરૂરી છે. અને કોર્ટે ચકાસવાનું રહે છે કે, આરોપી એ તેના ઉપર આવેલ ધારણાનું ખંડન કરી શકેલ છે કે નહિ.

વધુમાં આ બંને અનુમાનોનું ખંડન આરોપી પક્ષે પોતાના સંભવીત અને માની શકાય તેવો બચાવ રજૂ કરીને કરવાનો છે આવો બચાવ રજૂ કરવા માટે

આરોપી પક્ષે જાતે કોઈ પુરાવો રજુ કરી કે સાહેદ તરીકે જુબાની આપીને અથવા સાહેદો તપાસીને અથવા આરોપી પક્ષ તેમનો બચાવ ફરિયાદ પક્ષના પુરાવા પરથી પણ પ્રબળ શંકા ઉત્પન્ન થાય તેવી હકીકત કે સંજોગો રેકર્ડ પર લાવી ને કરી શકે છે આવો પ્રોબેબલ બચાવ રજુ કરવાનો અર્થ માત્ર સુચનો કરવા તેવો પણ થતો નથી, પરંતુ આવો સંભવીત બચાવ એવી રીતે રજુ થવો જોઈએ કે જેના આધારે સામાન્ય સમજણ શક્તિવાળો વ્યક્તિ તે બચાવને સંભવીત અને સામાન્ય રીતે માનવા યોગ્ય માની શકે.

આ તબક્કે નામદાર સુપ્રિમ કોર્ટના **K.PRAKASHAN VS P.K.SURENDRAN 2008 (1) SCC (CRIMES) 200 TYF RANGAPPA VS MOHAN - AIR 2010 SC 1898** ના ચુકાદાઓ માનભેર વંચાણે લેવામાં આવે તો તેમાં નામદાર સુપ્રિમ કોર્ટે પ્રસ્થાપિત કરેલ છે કે, આરોપી પ્રી –પોન્ડરન્સ ઓફ પ્રોબેબીલીટી જેટલો પુરાવો આપે તો પણ અનુમાનોનું ખંડન થયેલું ગણી શકાય અને ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૩૮ ના અનુમાનોનું ખંડન કરવા માટે આરોપી એ સાક્ષીના પાંજરામાં આવવું જરૂરી નથી.

૧૧. ઉપરોક્ત કાયદાકીય સ્પષ્ટ રીતે પ્રસ્થાપિત જોગવાઈઓને ધ્યાને રાખતા શું આરોપી પક્ષ ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૧૮ તથા કલમ –૧૩૮ નાં અનુમાનોનું ખંડન થઈ શકે તેટલો ચુસ્ત વિશ્વાસપાત્ર, ભરોસાપાત્ર, માનવાપાત્ર તથા પ્રિ-પોન્ડરન્સ ઓફ પ્રોબેબીલીટી જેટલો પુરાવો રેકર્ડ પર લાવી શકેલ છે કે નહીં, તે બાબતે રજુ થયેલ પુરાવાઓ વંચાણે લેતાં,

આરોપીનો બચાવ

આ કામે આરોપી દ્વારા કોઈ મૌખિક કે દસ્તાવેજી પુરાવા રજુ રાખેલ નથી તેમજ આરોપીએ ફરિયાદીની ઉલટતપાસ તેમજ દલીલમાં જે રજુઆત કરેલ છે તે ધ્યાને લેતા,

૧૧.૧ તકરારી ચેક અગાઉ રજુ કરેલ તે બાબતે કોઈ પુરાવા કે હકીકત જણાવેલ ન હોવા બાબતનો બચાવ :-

આરોપી દ્વારા ઉલટતપાસમાં બચાવ લેવામાં આવેલ છે કે, આ કામના ફરીયાદીએ તકરારી ચેક હાલની ફરીયાદમાં જણાવેલ તારીખે વટાવવા માણે રને કરેલ તે અગાઉ પણ વટાવવા માટે રજુ કરેલ જે અંગેની કોઈ જ હકીકતો કે તે અંગેના કોઈ જ પુરાવા હાલના કામે રજુ રાખેલ નથી.

સદર બચાવ સંદર્ભે ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ —૧૩૮(૧)(બી)(સી) વંચાણે લેતા તેમજ ના. સુપ્રિમ કોર્ટના *MSR Leathers vs. S. Palaniappan and Another 2013 (1) SCC 177* ના ચુકાદામાં સ્પષ્ટ ઠરાવેલ છે કે,

"There is nothing in the provisions of Section 138 of the Act that forbids the holder of the Cheque to make successive presentation of the cheque and institute the criminal complaint based on the second or successive dishonour of the cheque on its presentation."

ના.સુપ્રિમ કોર્ટના ઉપરોક્ત ચુકાદાને માનભેર વંચાણે લેતા, એ હકીકત સ્પષ્ટ છે કે, ચેક તેમાં જણાવેલ તારીખથી તેની સમયમર્યાદા (હાલના કેસમાં ૩—માસ) ની અંદર ગમે તેટલી વાર વટાવવા માટે રજુ થઈ શકે છે અને ફરીયાદનું કારણ આરોપીને નોટીસ મોકલ્યા બાદ તેઓને નોટીસની બજવણી થયા બાદ દિન—૧૫ નો સમય વિત્યા બાદથી ૩૦—દિવસ સુધીમાં ફરીયાદ દાખલ થઈ શકે છે. આમ, ના. સુપ્રીમ કોર્ટના ઉપરોક્ત ચુકાદાને ધ્યાને લેતા તેમજ કાયદાકીય સ્પષ્ટ જોગવાઈ ધ્યાને લેતા હાલનો તકરારી ચેક ફરીયાદીએ ચેકમાં જણાવેલ સમય મર્યાદા એટલે કે ૩—માસની અંદર રજુ કરેલ છે અને આરોપીને ચેક પરત ફર્યા બાદ કાયદેસરની નોટીસ આપેલ છે જે નોટીસ બજી ગયા બાદ કાયદેસરની

સમય મર્યાદામાં હાલની ફરીયાદ રજુ રાખેલ છે તે સંજોગોમાં આરોપી તરફ લેવામાં આવેલ બચાવ ટકવાપાત્ર નથી.

વધુમાં આ કામના આરોપીને ફરિયાદીએ મોકલેલ નોટીસની બજવણી થયેલ છે, તેમ છતાં આરોપીએ નોટીસનો કોઈ જવાબ આપેલ નથી. ના.સુપ્રિમ કોર્ટે, **MMTC Ltd. and Another vs. Medchl Chemicals & Pharma (P) Ltd. and Another, (2002) 1 SCC 234** ના ચુકાદામાં સ્પષ્ટ ઠરાવેલ છે કે, "When a statutory notice is not replied, it has to be presumed that the cheque was issued towards the discharge of liability"

આમ, ના.સુપ્રિમ કોર્ટના ચુકાદાને માનભેર વંચાણે લેતાં તેમજ હાલના આરોપીએ પણ નોટીસનો કોઈ જવાબ આપેલ નથી તે સંજોગોમાં પણ આરોપીએ ચેક કાયદેસરના લેણા પેટે આપેલ છે તેવું અનુમાન આરોપી વિરુદ્ધ થઈ શકે છે.

આ કામના આરોપી તરફ લેવામાં આવેલ અન્ય બચાવ કે, ફરીયાદમાં જણાવેલ તકરારી રકમ કઈ તારીખે, કયા સ્થળે અને કયા કારણોસર આપેલ છે તેની હકીકત તથા ચેક કઈ તારીખે અને કયા સ્થળે આપેલ તેની વિગતો તેમની ફરીયાદ નોટીસ, સોગંદનામામાં જણાવેલ નથી પરંતુ ધી નેગોશીએબ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૧૮ તથા કલમ-૧૩૯ માં જણાવેલ કાયદાકીય અનુમાનોની જોગવાઈઓ ધ્યાને લેતા તેમજ આરોપી તરફ લેવામાં આવેલ બચાવ સંદર્ભેના અન્ય કોઈપણ સંબંધિત સ્પષ્ટ સચોટ પુરાવાની ગેરહાજરીમાં અત્રેની કોર્ટનો સ્પષ્ટ અભિપ્રાય છે કે, કાયદાની જોગવાઈ મુજબ બચાવપક્ષે એક સંભવિત બચાવ ઉભો કરવાની જરૂર છે, જે બચાવ "સંભાવનાની પ્રાધાન્યતા" ના ધોરણને પુર્ણ કરતો હોવો જોઈએ અને માત્ર શક્યતા નહિ. ના.સુપ્રિમ કોર્ટે **Krishna Rao Vs. Shankaragauda 2018 SCC Online SC 651** ના ચુકાદામાં ઠરાવેલ છે કે,

Para 20. The accused may adduce evidence to rebut the presumption, but **mere denial** regarding existence of debt shall not serve any purpose.

જેથી ખંડનાત્મક પુરાવાની ગેરહાજરીમાં તકરારી ચેક આરોપી એ ફરિયાદીની કાયદેસરની લેણી રકમ પેટે ફરિયાદીને આપેલ હોવાનું અનુમાન કરવાનું રહે છે.

૧૨. આમ, આરોપી દ્વારા તેમના નિભાવવામાં આવતા ખાતામાંથી ફરિયાદી ની કાયદેસર ની લેણી રકમ ચૂકવવા ચેક આપેલ છે, જે ચેક ફરિયાદી દ્વારા નિયત સમયમર્યાદામાં રજૂ કરવામાં આવેલ છે, તેમજ આ ચેક "ફંડસ ઈનસફીસીયન્ટ" ના કારણે પરત થયેલ તેમજ ચેક પરત થયાની માહિતી મળ્યા બાદ ફરિયાદી એ ૩૦ દિવસની સમયમર્યાદામાં કાયદેસરની લેણી રકમની માંગણી કરતી લેખિત નોટીસ આરોપીને તેમનાં સરનામે મોકલેલ છે જે આરોપીને બજી ગયેલ છે. આમ, ફરિયાદીએ ધી નેગોશીયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ ની કલમ-૧૩૮ ની જોગવાઈ ઓનું પાલન કરેલ છે. આરોપી દ્વારા લીધેલ બચાવો પણ માત્ર કાલ્પનીક અને માનવાલાયક નથી તે બાબત પણ ઉપરોક્ત પેરાઓમાં કરવામાં આવેલ ચર્ચાથી પુરવાર થાય છે, જેથી ફરિયાદીની તરફેણમાં ઉદભવેલ ધી નેગોશીયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૧૮ અને કલમ-૧૩૮ ના અનુમાનનું ખંડન આરોપી પક્ષે સંભવીત અને માની શકાય તેવો બચાવ રજૂ કરીને તેમજ ફરિયાદ પક્ષના પુરાવા પર પ્રબળ શંકા ઉત્પન્ન થાય તેવી હકીકત કે સંજોગો રેકર્ડ પર લાવવામાં તદ્દન નિષ્ફળ નિવડેલ છે, જેથી ધી નેગોશીયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૧૮ અને કલમ-૧૩૮ ના અનુમાન આ કામના ફરિયાદીની તરફેણમાં રહે છે અને તેનું ખંડન કરી ફરિયાદી ઉપર કેસ પુરવાર કરવાનો બોજો શીફ્ટ થયેલ નથી.

૧૩. આ સંજોગોમાં આરોપીએ ફરિયાદવાળા તકરારી ચેકની રકમ

ફરિયાદીને ન ચુકવી ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૩૮ મુજબ સજાને પાત્ર ગુન્હો કરેલ હોવાનું પુરવાર થાય છે, અને જેથી મુદ્દા નં.૧ નો જવાબ "હકાર" માં ઠરાવવામાં આવે છે. તેમજ આરોપી દ્વારા કલમ-૧૩૮ મુજબ ખંડનાત્મક પુરાવો રજૂ કરી પોતાનો બચાવ સ્થાપિત કરવામાં નિષ્ફળ નિવડેલ હોય મુદ્દા નં.૨ નો જવાબ "નકાર" માં ઠરાવવામાં આવે છે.

મુદ્દા નં.૩

૧૪. ઉપરોક્ત મુદ્દા નં.૧ અને મુદ્દા નં.૨ ની સંયુક્ત ચર્ચા અને નિર્ણયો ધ્યાને રાખતા તેમજ કેસ નું સમગ્ર રેકર્ડ, રજૂ થયેલ પુરાવાઓ અને કાયદાકીય જોગવાઈઓ તેમજ દલીલોને ધ્યાને રાખતા મુદ્દા નં.૩ નો નિર્ણય "હકાર" માં આપવામાં આવે છે, અને આ કામના આરોપીને ભારતીય નાગરિક સુરક્ષા સંહિતાની કલમ-૨૭૮(૨) (ફિ.પ્રો.કોડની કલમ-૨૫૫(૨)) અન્વયે ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૩૮ નાં ગુના સબબ "તકસીરવાન" ઠરાવવામાં આવે છે.

સબબ કામના આરોપીને તકસીરવાન ઠરાવેલ હોય સજા અંગે સાંભળવા માટે મુલતવી રાખવામાં આવે છે.

તા.૦૧-૦૭-૨૦૨૬

સ્થળ - બોડેલી

(ઉત્પલકુમાર ડી. જાંબુ)

જયુ.મેજી.ફર્સ્ટ ક્લાસ,

બોડેલી

JUDGE CODE GJ01463

સજા બાબતે સાંભળ્યા...

૧૫. હાલનાં કામે ફરિયાદીનાં વિ.વ.શ્રી તથા આરોપી તર્ફે તેમના વિ.વ.શ્રી એ.એમ.લાલા હાજર છે.

ફરિયાદી તરફે વિ.વ.શ્રીની એવી રજુઆત છે કે, હાલનાં આરોપી વિરુદ્ધ ધી નેગોશીયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૩૮ મુજબનો ગુનો સાબિત થયેલ છે. આરોપીએ હાલનાં કેસની ટ્રાયલ દરમ્યાન ફરિયાદીની કાયદેસરની બાકી લેણી રકમ આજદિન સુધી ચુકવેલ નથી. સમાજમાં ચેકો રીટર્ન થવાના કિસ્સા દિન-પ્રતિદિન વધી રહેલ છે ત્યારે સમાજમાં દાખલો બેસાડવા હેતુ આરોપીને કાયદા મુજબની મહત્તમ સજા કરવા અને ફરિયાદીને યોગ્ય વળતર અપાવવા રજુઆત કરેલ છે.

આરોપી તર્ફે રજુઆત છે કે, આરોપી ગરીબ વર્ગના ઈસમ છે અને તેઓ ઉપર પરીવારની જવાબદારી છે, જેથી આરોપી ઉપર હોય તેઓ ઉપર દયા રાખી ઓછામાં ઓછી સજા કરવા વિકલ્પે પ્રોબેશનનો લાભ આપવા રજુઆત કરેલ છે.

ધી નેગોશીયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ કાયદાનો હેતુ છે કે, કોઈ વ્યક્તિ ધ્વારા ચેકનો દુરઉપયોગ અપ્રમાણિકતાના હથિયાર તરીકે ન કરવામાં આવે અને જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ ધ્વારા ચેક આપવામાં આવે ત્યારે તે ચેક પરત ન ફરે અને જો કોઈ સંજોગોમાં પરત ફરે તો ચેક ઈસ્યુ કરનાર વ્યક્તિને નોટીસ ધ્વારા તેમજ ફરિયાદ દાખલ થાય ત્યારે ચેકની રકમ પરત કરવાની તક રહે છે અને જો ત્યારબાદ પણ ચેકની રકમ પરત ન કરે તો આરોપીને ટ્રાયલ અને તેના પરિણામો ભોગવવા પડે છે. વધુમાં સમાજમાં આવી રીતે ચેકો પરત ફરવાથી વિશ્વાસનું જે વાતાવરણ હોય તે દુષિત થાય છે અને તેમ થવાથી માનવી માનવી વચ્ચેના સંબંધોને અસર થાય છે. વધુમાં આ કામના આરોપી વિરુદ્ધનો ગુનો આર્થિક ગુનો હોય પ્રોબેશનનો લાભ આપી શકાય તેમ નથી.

આ કામે રેકર્ડ ઉપરના પુરાવાઓની ચર્ચા મુજબ આરોપી એ ફરિયાદીને લેણી રકમ સબંધે ચેક આપેલ હતો તે સાબિત થયેલ છે અને તેવી રકમ સંદર્ભેની નોટીસ મળવા છતાં રકમ ચૂકવેલ નથી. વધુમાં આ કેસનો સમન્સ મળવા છતાં કે સમગ્ર ટ્રાયલ દરમિયાન ફરિયાદીની લેણી રકમ ચૂકવવામાં આવેલ નથી. વ્યક્તિ દ્વારા ચેકનો દુરઉપયોગ કરી અન્ય વ્યક્તિના કાયદેસરના લેણાની રકમ ડુબાડવા માટે પ્રયત્નો કરવામાં આવે છે. કાયદા પાછળનો હેતુ તથા આરોપીની વર્તણૂક લક્ષમાં રાખતા, આરોપી પ્રત્યે દયા રાખવી ન્યાયોચીત જણાતી નથી અને સમાજમાં દાખલો બેસે, લોકોનો બેન્ડીંગ વ્યવસ્થામાં વિશ્વાસ ટકી રહે તે માટે આરોપીને સજા કરવાનું તેમજ ફરિયાદીની લેણી રકમ ચૂકવેલ ન હોય તે લેણી રકમનું યોગ્ય વળતર ચૂકવવામાં આવે તે પણ જરૂરી છે. આ તમામ સંજોગો અને હકીકતો લક્ષમાં લઈ નીચે મુજબ આખરી હુકમ ફરમાવું છું.

∴ હુ ક મ ∴

૧. આ કામના આરોપી—રાઠવા નવનીતભાઈ માધુભાઈ, ઉ.વ. પુખ્ત, ધંધો —ખેતી રહે. ભેખડીયા, તા. કવાંટ, જી. છોટાઉદેપુરને ભારતીય નાગરિક સુરક્ષા સંહિતાની કલમ— ૨૭૮(૨) (ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ —૨૫૫(૨)) મુજબ ધી નેગોશીયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ—૧૩૮ મુજબના ગુના માટે "તકસીરવાન" ઠરાવી ૧ (એક) વર્ષ ની સાદી કેદની સજા ભોગવવી તેવો હુકમ કરવામાં આવે છે.
૨. આ કામના આરોપીએ ભારતીય નાગરિક સુરક્ષા સંહિતાની કલમ— ૩૮૫(૩)(ક્રિમીનલ પ્રોસીજર કોડની કલમ—૩૫૭(૩)) અન્વયે ફરિયાદ માં જણાવેલ ચેકની રકમ રૂ. ૧,૮૦,૦૦૦/- (અંકે રૂપિયા એક લાખ નેવું હજાર પુરા) આ કામના ફરિયાદીને વળતર તરીકે ચૂકવી આપવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે. જો આરોપી વળતરની રકમ ચૂકવવામાં નિષ્ફળ જાય તો વધુ દિન—૭ ની સજા કરવામાં આવે છે તેવો હુકમ કરવામાં આવે છે.

૩. આ કામના આરોપીએ જો કાચા કામના કેદી તરીકે કોઈ સજા ભોગવેલ હોય તેવી સજા આરોપીને ભારતીય નાગરિક સુરક્ષા સંહિતાની કલમ-૪૬૮ (ક્રિમીનલ પ્રોસીઝર કોડની કલમ ૪૨૮) મુજબ મજરે મળવા પાત્ર રહેશે.
૪. આરોપી વિરુદ્ધ આ સજાના અમલ અર્થે ભારતીય નાગરિક સુરક્ષા સંહિતાની કલમ-૪૫૮(૨) (ક્રિ.પ્રો.કોડની કલમ-૪૧૮(૨)) અન્વયે સજા વોરંટ કાઢવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે.

હુકમ આજરોજ તા.૦૧ લી, માહે-જુલાઈ, સને ૨૦૨૬ નાં રોજ ખુલ્લી અદાલતમાં વાંચી સંભળાવી, સહી કરી જાહેર કર્યો.

તા.૦૧/૦૭/૨૦૨૬
સ્થળ : બોડેલી

(ઉત્પલકુમાર ડી. જાંબુ)
જયુડીશ્યલ મેજિસ્ટ્રેટ ફ.ક.,
બોડેલી
JUDGE CODE GJ01463